

## MOKYKLOMS APIE KRYŽDIRBYSTĘ (2 FILMAI IR 3 SCENARIJAI PAMOKOMS)

Siūlome vaizdo medžiagą naudoti lietuvių, anglų kalbos, istorijos, dailės, technologijų, tikybos / etikos pamokose, pristatant mokiniams kryždirbystės reiškinį bei aptariant įvairius jo kultūrinius, religinius bei istorinius aspektus.

Kryždirbystė dėl savo gyvybingumo, meninės brandos ir ypatingos vietos žmonių gyvenime 2001 m. paskelbta UNESCO Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevru, o 2008 m. įrašyta į UNESCO Reprezentatyvųjį žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

*Mediniai kryždirbystės paminklai – reikšmingiems istoriniams, kultūriniais, religiniams įvykiams, intencijoms skirti paminklai ir vietovės. Su kryždirbyste siejamos vietovės – tai sakralinių ir sekuliarių skulptūrų ansambliai, pavieniai paminklai, kryžių laukeliai, kalneliai, šventvietės ir memorialai. Paminklų aplinka dažnai išskirtinė dėl unikalaus gamtinio ar kultūrinio kraštovaizdžio: tai ir vaizdinga regioninio ar nacionalinio parko teritorijos dalis, etnografinis kaimas, šventvietė, ir unikalaus architektūros statinio kaimynystė.*

Audiovizualinė medžiaga (animacinis filmas „Ažuolo paslaptis“ ir dokumentinis filmas „Kryždirbio genas“) tinkama integruoti įvairiose pamokose ugdant diskusijos, refleksijos, kritinio mąstymo, pilietiškumo kompetencijas.

Filmų peržiūra, vertinimas, aptarimas **lietuvių ir anglų kalbos pamokose** gali prisidėti prie gilesnės vaikų ir jaunimo nematerialaus kultūros paveldo ir kultūrinės tapatybės sampratos.

**Tikybos ir etikos pamokose** būtų galima nagrinėti senųjų sakralinių paminklų ir bendrai kryždirbystės reiškinio aktualumą dabarties visuomenei, atsižvelgiant į visuomenės sekuliarėjimo tendenciją.

**Dailės ir technologijų pamokose** galima skirti dėmesio liaudies meno estetikos, ornamentikos, dekoratyvumo principams, nevengiant aptarti kryždirbystės simbolikos ir reikšminių aspektų.

**Istorijos pamokose** galima būtų aptarti katalikybės kaip atsvaros stačiatikybei carinės Rusijos okupacijos metu svarbą, partizaninį pasipriešinimą sovietinei okupacijai arba carinės Rusijos vykdytas represijas, sukilimų malšinimą, atkreipiant dėmesį į konkrečiai šią istorinę atmintį žyminčius kryžių kalnelius, kryždirbystės paminklus.

- *Rekomenduojama nesieti kryždirbystės išskirtinai su Vėlinėmis ar kapinėmis, nes tai klaidinanti arba reiškinį supaprastinanti nuoroda. Taip pat rekomenduojama nesusitelkti į vieną objektą – Kryžių kalną, Lietuvoje yra daug kitų reikšmingų kryždirbystės paveldo vietų.*

### 3 scenarijai mokytojams (klasių vadovams), kaip naudoti siūlomą medžiagą (filmus) ir atskleisti temą

#### I. Įprasto formato diskusija

Po animacinio filmo „Ažuolo paslaptis“ (6 min) peržiūros namuose arba klasėje rengiama diskusija klasėje. Skatinant individualią interpretaciją, galimi klausimai pasirinktinai (neteisingų atsakymų nėra):

- Kokia pagrindinė filmo tema?
- Kas yra lietuviškoji kryždirbystė? Kuo ji svarbi? Kas joje vertinga Lietuvai? Kuo tai gali būti įdomu pasauliui, turint omenyje, kad tai UNESCO pripažinta vertybė?
- Ar kada nors asmeniškai esate atkreipę dėmesį į drožinėtus medinius kryžius / medinius kryžius keliaudami po Lietuvą? Kokiomis aplinkybėmis?
- Ar sekuliarėjant visuomenei sakralioji tradicija / tradicija, siejama su religinėmis praktikomis, dar aktuali šių dienų visuomenei, tikinčiam/ netikinčiam žmogui? Kad ir koks būtų atsakymas, kodėl, kuo?
- Koks senelių, tėvų, šeimos vaidmuo pasakojant, perduodant žinias apie tradiciją?
- Kas labiausiai įsiminė filme?
- Ar kas nors nustebino, ką sužinojote naujo, o gal kas nors pralinksmino, prajuokino?
- Jei pafantazuotumėte apie filmo tęsinį, ką veiktų / kuo užsiimtų filmo herojus (jaunuolis) užaugęs? Apie ką galėtų būti kita šio filmo serija, jei jis turėtų tęsinį?

**Po diskusijos.** Padiskutavus klasėje galima kartu pažiūrėti dokumentinį filmą „Kryždirbio genas“ (14 min), kuriame panašia tema samprotauja kiti mokiniai, mokytojai, kryždirbiai.

## II. World cafe formato diskusija

Tai idėjų cirkuliacijos metodas, kai keičiant pašnekovus arba priskirtus vaidmenis proaktyviai dalinamasi įspūdžiais ir refleksijomis, t. y. diskutuojama saugioje aplinkoje porose, ne ant scenos. Vaikams leidžiama kalbėti vienu metu. Būtų patogiau tai daryti didesnėje erdvėje (pvz., mokyklos salėje, kurioje yra galimybė atsitraukti vieniems nuo kitų ir pažiūrėti filmus didesniame ekrane).

- Vaikai pažiūri animacinį filmą „Ąžuolo paslaptis“ (6 min).
- Vaikai pasiskirsto vaidmenimis: (1) kryždirbys / meistras, kuriam rūpi išlaikyti kryždirbystės tradiciją, (2) kritikas / skeptikas, kuriam tai atrodo neaktualu.
- Vaikai turi po 5 min pabandyti įrodyti vieni kitiems, kodėl tai svarbu arba kodėl tai neaktualu. Svarbu rasti kuo įvairesnių argumentų, motyvuoti savo poziciją. Mokytojui davus ženklą, poros keičiasi 3–4 kartus.
- Po trumpų debatų vaikai paprašomi pasakyti, ar iš priešininkų išgirdo įdomių argumentų ir ar juos tai įtikino.
- Po veiklos klasėje galima pažiūrėti dokumentinį filmą „Kryždirbio genas“ (14 min), kuriame samprotauja kiti mokiniai, mokytojai, kryždirbiai.

## III. Projektinis, praktinis formatas

- **Susitikimas su kryždirbiu arba kelionė į kryždirbystės vietą.** *Daugelyje Lietuvos vietovių galima rasti aktyviai dirbančių kryždirbių arba kryždirbystei svarbių vietų: pavienių paminklų, kryžių kalnelių (žr. meistrų ir vietovių žemėlapius: <https://kryzdirbysteskelias.lt/>, bet galima rasti ir kitais būdais), ir surengti klasės susitikimą, pokalbį, praktines dirbtuves.*
- **Reportažas.** Vaikai gali pasiskirstyti komandomis (po 4–5) ir sukurti įspūdžiais paremtus reportažus apie kryždirbius arba aplankytas vietas. Svarbu leisti pasirinkti kuo įvairesnius reportažo žanrus ir formas (audiovizualinį, vizualinį, skaitmeninį, tekstinį, kt.).
- **Pristatymas.** Vaikai patys pristato savo reportažus, pasako, kodėl pasirinko būtent tokią formą, ir išklauso kitų mokinių atsiliepimus.
- **Po pristatymų.** Pažiūri vieną arba abu filmus („Ąžuolo paslaptis“ (6 min) ir „Kryždirbio genas“ (14 min)). Galima trumpa refleksija. Projektinio formato atveju svarbu filmų peržiūrą palikti pabaigai, nes kitaip mokiniai tiesiog bus linkę kopijuoti tai, ką matė.

### **Animacinis filmas „Ąžuolo paslaptis“ (lietuvių k., 6 min) <https://youtu.be/ndjsggxxgJVI>**

Tai lietuvišką kryždirbystės tradiciją pristatantis animacinis filmas, kuriame per veikėjų (tėvo ir sūnaus) pokalbius atsiskleidžia šios tradicijos vertės ir skirtingų žmonių santykis su ja.

Kryždirbystė dėl savo gyvybingumo, meninės brandos ir ypatingos vietos žmonių gyvenime 2001 m. buvo paskelbta UNESCO Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevru (pirmoji UNESCO pripažinta Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybė), o 2008 m. įrašyta į UNESCO Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Idėjos ir dialogų autorės: Milda Valančiauskienė ir Miglė Viselgaitė

Režisierius ir animatorius: Antanas Skučas

Fonų dailininkė: Ieva Miškinytė-Savickė

Aktoriai: Dovydas Bluvšteinas (tėvas meistras), Aurelijus Gedvilas (sūnus)

Garso dizaineris: Julius Zubavičius

Filmui panaudota 2023 m. vaikų ir jaunimo konkurso „Tramtatulis“ laureatų (Kauno Palemono gimnazijos auklėtinių) atliekama skudučių sutartinė, ©LNKC

Projektą įgyvendino: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, MB „Tylus kinas“, 2023

Projektą finansavo: Lietuvos kultūros taryba

Filmą įgarsino: Dropaudio

**Animacinis filmas „Ažuolo paslaptis“ (lietuvių k. su vertimu į gestų k., 6 min)**  
<https://youtu.be/ABVPWseU2QA>

„Ažuolo paslaptis“ – tai lietuvišką kryždirbystės tradiciją pristatantis animacinis filmas, kuriame per veikėjų (tėvo ir sūnaus) pokalbius atsiskleidžia šios tradicijos vertės ir skirtingų žmonių santykis su ja. Kryždirbystė dėl savo gyvybingumo, meninės brandos ir ypatingos vietos žmonių gyvenime 2001 m. buvo paskelbta UNESCO Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevru (pirmoji UNESCO pripažinta nematerialaus kultūros paveldo vertybė), o 2008 m. įrašyta į UNESCO Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Idėjos ir dialogų autorės: Milda Valančiauskienė ir Miglė Viselgaitė

Režisierius ir animatorius: Antanas Skučas

Fonų dailininkė: Ieva Miškinytė-Savickė

Aktoriai: Dovydas Bluvšteinas (tėvas-meistras), Aurelijus Gedvilas (sūnus) Garso dizainas: Julius Zubavičius

Į gestų kalbą vertė: Alicija Jolanta Dabulskienė

Filmui panaudota 2023 m. vaikų ir jaunimo konkurso „Tramtatulis“ laureatų (Kauno Palemono gimnazijos auklėtinių) atliekama skudučių sutartinė, ©LNKC

Projektą įgyvendino: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, MB „Tylus kinas“

Projektą finansavo: Lietuvos kultūros taryba

Filmą įgarsino: Dropaudio

**The Oak's Secret – animated film (English, 6 min)** <https://youtu.be/TCePiF2-4rU>

"The Oak's Secret" is an animated film that introduces Lithuanian Cross-crafting tradition. Through the conversations of its characters (father and son), the film reveals the values of this tradition and the relationship between different generations to it.

Due to its vitality, artistic maturity, and special place in people's lives, Lithuanian Cross-crafting was proclaimed a Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity by UNESCO in 2001 (the first UNESCO-recognized intangible cultural heritage). In 2008, it was inscribed on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

The film was produced by the Lithuanian National Commission for UNESCO, NGO „Tylus kinas“, 2023

The project was financed by the Lithuanian Council for Culture

Original idea and screenwriters: Milda Valančiauskienė, Miglė Viselgaitė

Director and animator: Antanas Skučas

Background painter: Ieva Miškinytė-Savickė

Actors: John Kostohryz (FATHER - MASTER), Justin H. (SON)

Music: Instrumental (pan flutes) multipart Sutartinė "Bakšėnų tututis" (Children from Kaunas Palemonas Gymnasium, laureates of Tramtatulis, 2023), ©LNKC

Sound design: Julius Zubavičius

Translation from Lithuanian into English: Simona Vaitkutė, Stephen John Dean

**Dokumentinis filmas „Kryždirbio genas“ (lietuvių k., 14 min)** [https://youtu.be/2EEEnY\\_bH1Rg](https://youtu.be/2EEEnY_bH1Rg)

Tai filmas apie skirtingų kartų santykį su istorija bei tradicija, apie jos aktualumą ir galimybę išlikti modernioje visuomenėje, paveldėtą kūrėjo prigimtį, kryždirbystės patirtis ir paslaptis.

„Kryždirbio genas“ – galimybė trumpai pažinčiai susitikti su mūsų kultūros šviesuoliais kryždirbiais ir išgirsti žaižaruojančias jaunosios kartos mintis apie tradicijos ateitį.

Požiūriu į tradicinę kultūrą, istoriją bei kryždirbystę filme dalinasi žymūs kryždirbiai (medžio meistrai): R. Blažaitis, J. Bugailiškis, S. Lampickas, A. Narkevičius, S. Rumbutis, A. Teresius ir šviesaus atminimo P. Miežis.

Asmeninės pažinties su kryždirbyste išpūdziais filme dalinasi 10 Lietuvos mokyklų: Alytaus Dainavos progimnazijos, Gargždų „Kranto“ progimnazijos, Jonavos R. Samulevičiaus gimnazijos, Kauno Kovo 11-osios gimnazijos, Klaipėdos technologijų mokymo centro, Radviliškio Lizdeikos gimnazijos, Šakių

„Žiburio“ gimnazijos, Šiaulių r. Kuršėnų L. Ivinskio gimnazijos, Vilniaus Žemynos gimnazijos, Vilniaus Žaliosios Valdorfo gimnazijos mokiniai ir mokytojai.

Filmas „Kryždirbio genas“ – 2023–2024 m. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos įgyvendinto projekto „Kryždirbystės paslaptys“ dalis.

Kryždirbystė dėl savo gyvybingumo, meninės brandos ir ypatingos vietos žmonių gyvenime 2001 m. paskelbta UNESCO Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevru, o 2008 m. įrašyta į UNESCO Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Filmo autoriai: Jonas Tumasonis, Milda Valančiauskienė, Miglė Viselgaitė

Projekto rengėja: Lietuvos nacionalinės UNESCO komisija, 2024

Partneris: Lietuvos nacionalinis kultūros centras

Projektą finansavo: Lietuvos kultūros taryba